

Rapport 2009:57

Arkeologisk förundersökning

Kv Brödraklostret 4

RAÄ 5
Återvändgränd 4
Skänninge stad
Mjölby kommun
Östergötlands län

Marie Ohlsén

kv Brödraklostret 4

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar	4
Syfte och frågeställningar	4
Metod och dokumentation	6
Resultat och tolkning	6
Referenser	6
Tekniska uppgifter	8
Bilaga 1. Plan- och profilritning	9

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Östergötlands länsmuseum utförde den 10-11 och 15 april 1997 en arkeologisk förundersökning inom kv Brödraklostret 4, Skänninge i Östergötland. Förundersökningen utfördes i samband med schaktningar för en tillbyggnad av befintligt hus. Den totala exploateringsytan uppgick till ca 25 m².

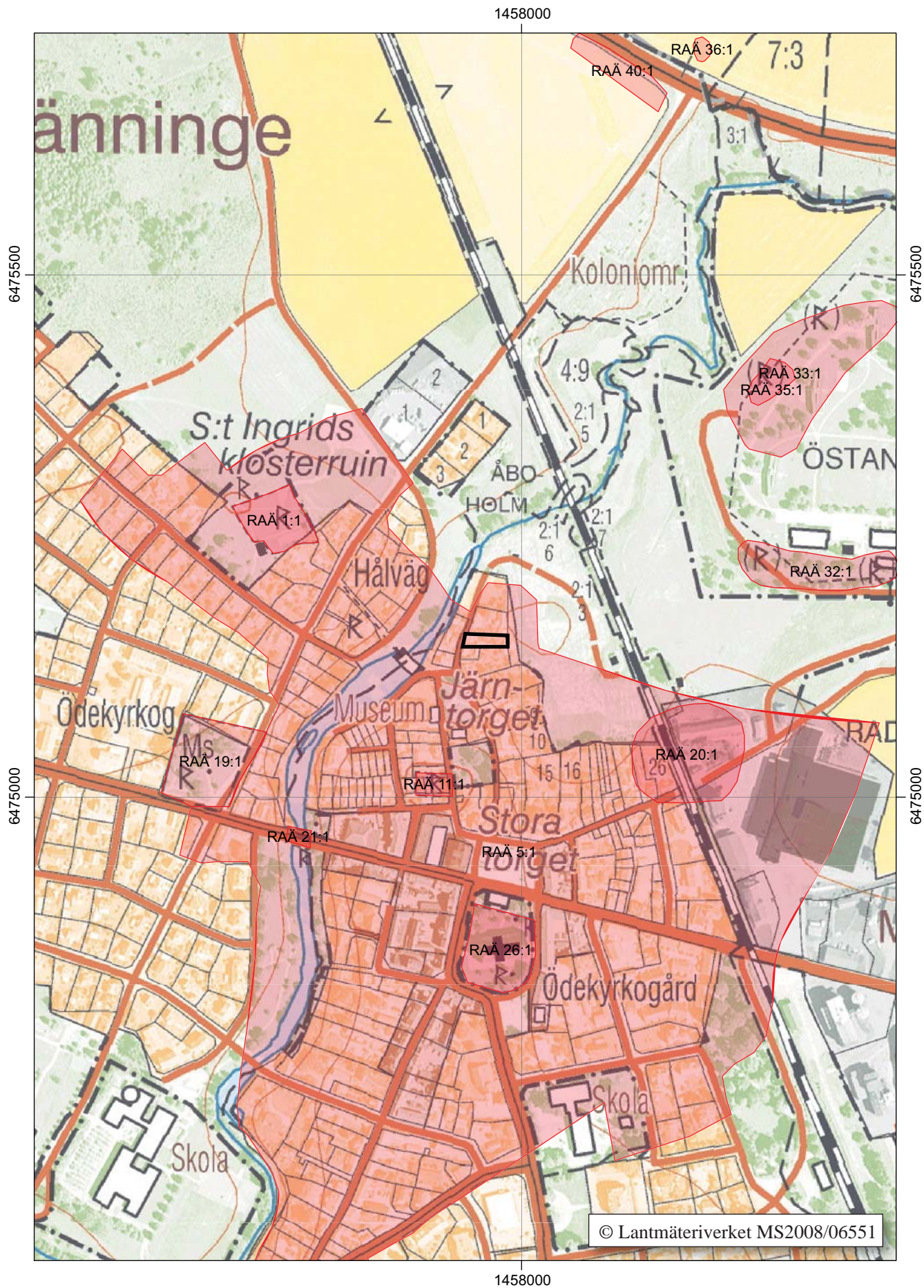
På ett djup av 0,40 m under mark framkom en stenläggning. Den bestod av knytnävsstora kullerstenar. Ovan stenen fanns ett matjordslager innehållande stora mängder med raseringsmassor i form av bl a tegelkross. Stenläggningen var lagd i ett sättsandslager. Stenläggningen är tolkad som en äldre stensatt gårdsplan och kvarligger under den nya tillbyggnaden.

Längs med den östra långsidan av exploateringsytan grävdes ett djupare schakt för nedläggning av VA. Schaktet var ca 1 m djupt. I schaktet framkom kulturlager och en stenmur. Muren utgör troligen en grundmur till en byggnad. Muren lämnades kvar i orört skick.

Fynd av ett mynt från tidigt 1800-tal gjordes bland stenarna i stenläggningen

Marie Ohlsén
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde en arkeologisk förundersökning den 10-11 och 15 april 1997 i samband med schaktningar för en ca 25 m² stor tillbyggnad i kv Brödraklostret 4, Återvändsgränd 4 i Skänninge, Östergötland. Dessutom öppnades ett schakt för en VA-ledning. Förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland.

Uppdragsgivare var fastighetsägaren Mikael Carlsson som även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för förundersökningen samt rapportarbetet är undertecknad.

Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar

Platsen för Skänninge anses ha haft en betydande roll som centralort redan under 1000- och 1100-talen. Platsen omnämns första gången 1178 och under senare delen av 1200-talet kom staden att expandera kraftigt då etablering av bl a kloster och mynthus skedde. Sin höjdpunkt nådde staden på 1300-talet för att därefter drabbas av en tillbakagång under 1400-talet. Tillbakagången berodde bl a på den växande konkurrensen från Vadstena som kom att blomstra under 1400-talet (Feldt 2004).

Den aktuella gatan Återvändsgränd ligger i den nordöstra delen av Skänninges medeltida stadskärna (RAÄ 5), strax intill det gamla vadstället över Skenaån. Återvändsgränd ligger i det sk Kulturreservatet med kulturhistoriskt intressanta byggnader från 1700-talet och framåt. Gränden utgör en tvärstickare ut från Järntorget och mynnar idag ut i ett grönområde. Återvändsgränd ligger i kv Brödraklostret och är omsluten av kv Munkgården, kv Allhelgona och kv Munken.

Den närbelägna Skenaån var förr periodvis farbar. Farbarheten varierade dock kraftigt under året och ibland har detta endast kunnat ske vid några enstaka tillfällen per år. Om detta vittnar bl a en beskrivning från 1700-talet. Ån har dock varit en bra plats för vattenverk såsom kvarnar och för olika fasta fiskeredskap (Feldt 2004).

Ur arkeologisk och kulturhistorisk synvinkel ligger Återvändsgränd i mycket intressanta kvarter. Järntorget har antagits vara en gammal marknadsplats med vikingatida - tidigmedeltida dateringar. En mycket tidig bebyggelse anses ha legat i kvarteren kring denna marknadsplats. Strax intill låg Allhelgonakyrkan som verkar ha sitt ursprung i missionstid (Hasselmo 1987). Vid undersökningar på och intill Järntorget har

skelett, byggnadslämningar, kullerstensbeläggningar, kulturlager och föremål påträffats. Lämningarna har daterats till järnålder och framåt, dock med en tyngdpunkt förlagd till medeltid (Hasselmo 1996, Hörfors 1991, Feldt 2001 och 2004).

De tidigmedeltida byggnadslämningarna och kulturlagren samt den tidiga etableringen av Allhelgonakyrkan pekar på att en stormansgård eller en kungsgård, kan ha legat i och kring det aktuella området. I anslutning till gården har det förmodligen legat en glest formad bondby. Efter resultaten från Feldts undersökningar av bl a lämningar från gjuteriverksamheter vid Kriminalvårdsanstalten i Skänninge framförs teorin att även detta område kan ha utgjort en marknadsplats. Platsen kan i så fall ha använts vid större tilldragelser såsom den årligen återkommande Olsmässomarknaden i juli månad. Den relativt lilla yta som Järntorget utgör skulle i så fall ha använts till ordinarie torghandel (Feldt 2004).

På 1713 års karta över Skänninge finns tre tomter (nr 9, 10 och 11) utlagda längs med den östra sidan av Återvändsgränd och en tomt (nr 12) på den västra sidan. Den aktuella tomten motsvaras av tomt nr 11 på 1713 års karta och ägdes av skräddare Anders Persson. Den tomt (nr 13) som återfinns i änden av Återvändsgränd brukades av borgare till kålodling.

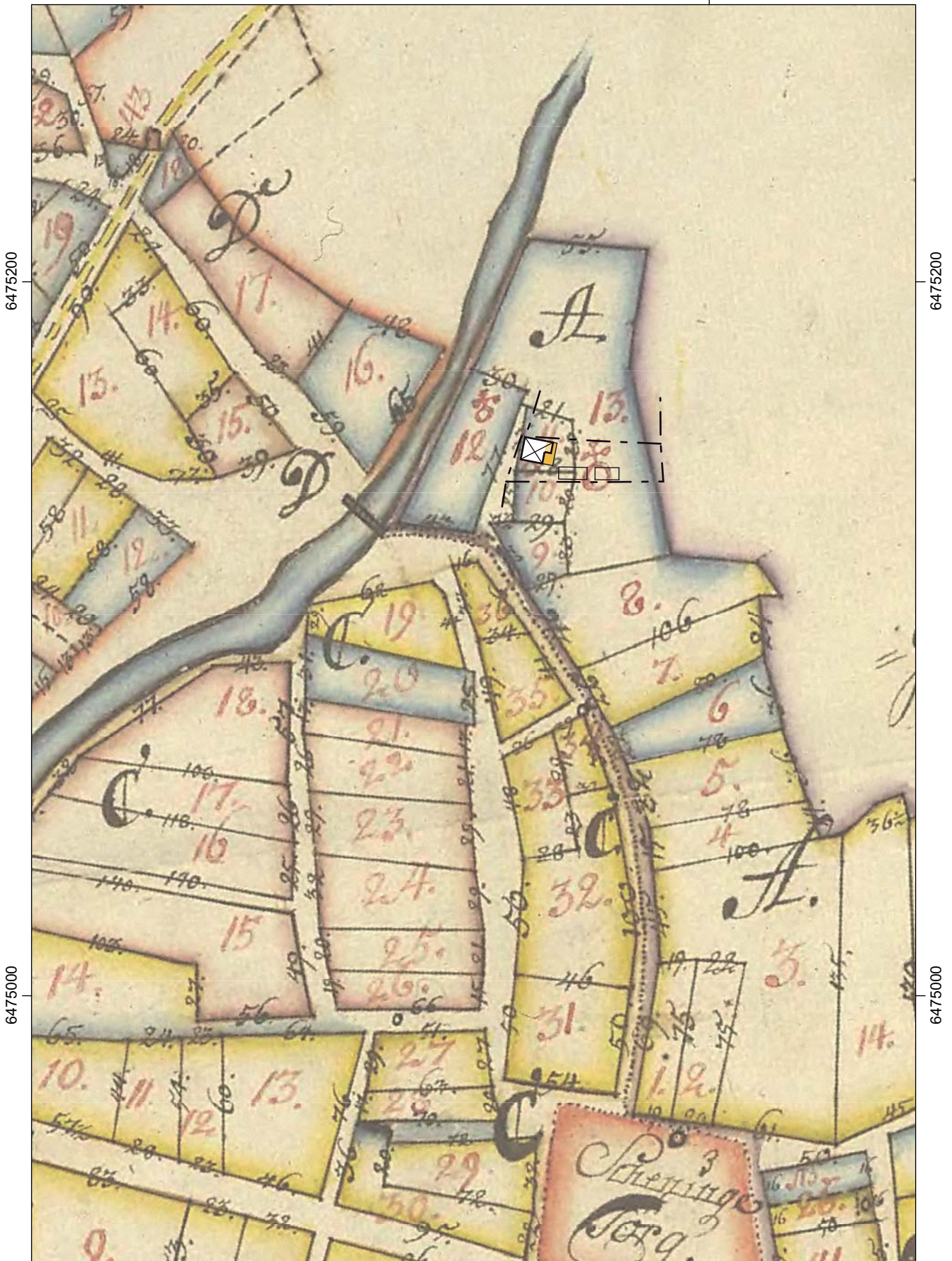
Den nuvarande byggnaden består av ett envånings trähus med brutet tak. Huset är försett med panel med locklist. Gaveln ligger mot gatan. Byggnadsåret uppskattas till mellan 1830-70-tal. Inom fastigheten har flera andra byggnader legat såsom förrådsbyggnader. Dessa revs år 1985 enligt byggnadsinventeringen.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var i första hand att undvika att fast fornlämning berördes av arbetsföretaget. Om så skedde skulle lämningarna undersökas och dokumenteras i syfte att fastställa deras karaktär, omfattning och datering. Om större ingrepp på lagskyddad fornlämning kom att ske skulle länsstyrelsen kontaktas för vidare beslut i ärendet.

Till förundersökningen kunde följande frågeställningar knytas:

- Finns det lagskyddade lämningar inom exploateringsytan?
- Vilken funktion har de haft och vilken datering har de?
- Finns det lämningar från förhistorisk tid?
- Är dagens tomtindelning samma som under medeltiden eller har den förändrats?

Figur 3. Utsnitt från 1713 års karta visande Återvändsgränd med tomtindelningarna, Skenaån och Järntorget. Fastigheten och undersökningsområdet markerade. Skala 1:1 500.

Metod och dokumentation

Schaktningarna utfördes med en mindre grävmaskin och stod under antikvarisk kontroll. Den yta som motsvarade utbyggnaden uppgick till ca 25 m². Ett VA-schakt öppnades i ytans östra del. Det var drygt 5 m långt, 1 m djupt och 0,50 m brett. Kulturlager och anläggningar grävdes för hand och dokumenterades i plan och profil. Arbetet fotodokumenterades. Fynd som påträffades samlades in lagervis.

En översiktplan och en profilritning upprättades. Arbetsmaterialet förvaras i Östergötlands länsmuseum topografiska arkiv. I avvaktan på slutgiltig fyndfördelning förvaras föremålen på Östergötlands länsmuseum under accessionsnummer ÖLM C4468.

Resultat och tolkning

Den totala exploateringsytan uppgick till ca 25 m². Från markytan och ner till 0,40 m djup fanns endast fyllnadsmassor (innehållande bl a tegelkross) och matjord (0,20 m tjockt). På ett djup av 0,40 m under mark framkom en stenläggning. Den bestod av handstora kullerstenar, upp till 0,15 m stora. I stenläggningen fanns även inslag av kalksten. Under stenläggningen fanns ett lager med sättsand. Stenläggningen var till stora delar störd p g a av en tidigare byggnad som legat på platsen. Bland stenarna, på ett djup av ca 0,40 m under mark, påträffades ett mynt (ÖLM C4468:3). Myntet var tillverkat av koppar i Avesta. Det hade valören ¼ skilling och var från 1819-30, d v s Karl XIV Johans tid (Kungliga Myntkabinettet). Stenläggningen kvarligg till stora delar, under utbyggnaden, i orört skick.

Figur 4. Myntet. ÖLM C4468:3. Foto Lasse Norr, ÖLM.

I VA-schaktet upprättades en profil mot öster. Den visar de lager som finns under marknivån och ner till ett djup av ca 1 m. De övre 0,50 m lager bestod av fyllnadsmassor och matjord. På ett djup av ca 0,55 m under mark fanns ett 0,08 m tjockt raseringslager innehållande tegelkross och bruk. Under detta låg ett 0,10 m tjockt kulturlager. Kulturlagret var humöst och innehöll mindre bitar av kalksten och kalkbruk.

På ett djup av 0,80 m under marknivån fanns en stenmur. Den var kallmurad och runt om stenarna påträffades sand och lera. Stenarna var upp till 0,30 m stora. Muren löpte i öst-västlig riktning och dess bredd uppgick till ca 1 m. Under muren framkom orörd undergrund som bestod av grusig lera. Muren kvarligg till stora delar i oskadat skick.

De lämningar som påträffades kunde inte härledas ner till medeltid. De fynd som gjordes pekar på en brukningstid till 1700- och 1800-talen. Stenläggningen var en rest av enstensätt gårdsplan och den framkomna muren är grundmuren till en byggnad.

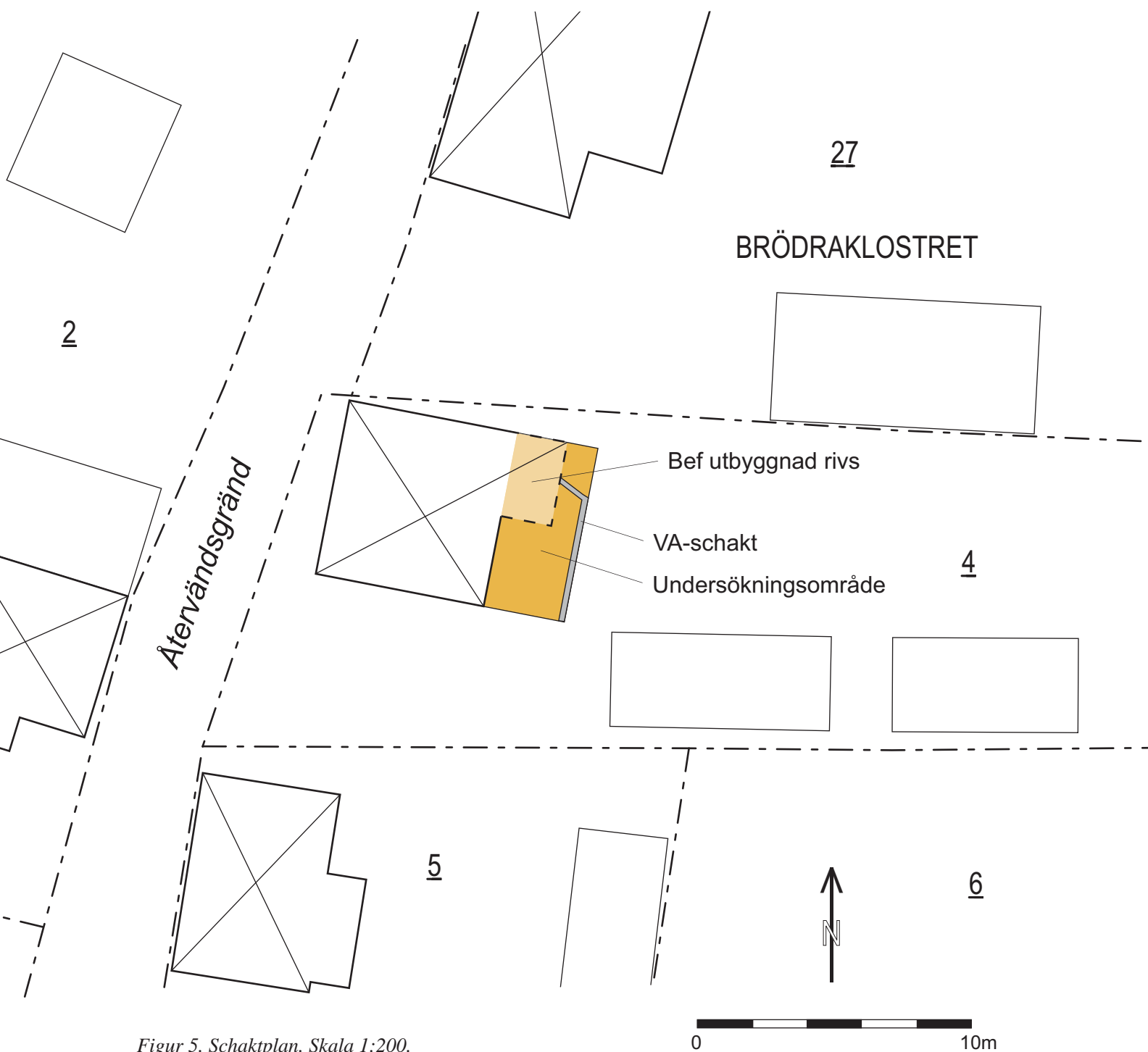
Referenser

- Feldt A-C. 2001. *Järntorget och Järntorgsgatan*. Skänninge stad, Mjölby kommun. Östergötland. Rapport 93:2001. Östergötlands länsmuseum, Linköping.
- Feldt A-C. 2004. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för arkeologi och antik historia. Uppsala universitet.
- Hasselmo M. 1983. *Skänninge. Medeltidsstadem 40*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.
- Hasselmo M. 1996. *Järntorgsparken*. Riksantikvarieämbetet. Rapport UV Linköping 1996:24.
- Hörfors O. 1991. *Antikvarisk förundersökning. Ågatan/Vadstenagatan och Återvändsgränd 1 och 6*. Skänninge stad, Mjölby kommun. Östergötland. Östergötlands länsmuseum. Rapport. Linköping.
- Kungliga myntkabinettet i Stockholm. Rengöring och datering av myntfynd. Kv Brödraklostret 4, Återvändsgränd 4 i Skänninge, Östergötland.
- Topografiska arkivet rörande kv Brödraklostret 4, Återvändsgränd 4 i Skänninge, Östergötland. Östergötlands länsmuseum.

Fynd	Antal	Föremål	Typ	Material	Teknik	Längd	Bredd	Höjd	Diam	Vikt	Anmärkning
C4468:1	1	Kärl	Fat	BII:4	Drejat	100	22	12	0	31	
C4468:2	1	Ben	Animal	Ben	Sågat	54	53	30	0	42	Hantverksavfall. 0,40 m under markytan.
C4468:3	1	Mynt		Cu-legering	Präglat	0	0	1	26,5	3,8	I stenläggningen. Karl XIV Johan, kopparmynt, Avesta, 1/4 skilling, 1819-1830. KMK-711-1257-1998.

Tabell 1. Fyndlista.

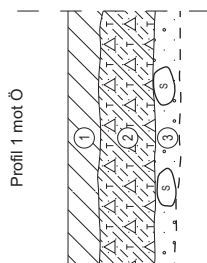

Figur 5. Schaktplan. Skala 1:200.

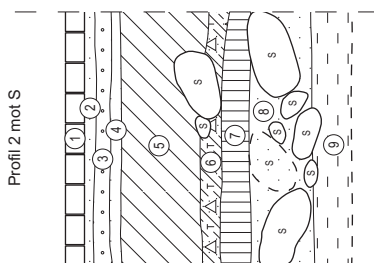
Tekniska uppgifter

Lokal	kv Brödraklostret 4, Återvändsgränd 4
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 5
Ekonomiska kartans blad	085 41 (8F 4b Skänninge) och 085 51 (8F 5b Biskopsberga)
Koordinater	X1457955, Y 6475150
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning
Länstyrelsens diarienummer	220-3254-97
Länstyrelsens beslut	Muntligt
Länstyrelsens handläggare	Jan Eriksson
ÖLM diarienummer	237/97
ÖLM kontonummer	6070
Uppdragsgivare	Mikael Carlsson (fastighetsägare)
Kostnadsansvarig	Mikael Carlsson (fastighetsägare)
Projektledare	Marie Ohlsén
Personal	Lasse Norr
Fältarbetstid	10-11 och 15 april 1997
Totalt undersöktes	ca 25 m ²
Fynd	ÖLM C4468
Foto	Endast digitala
Analys	Nej
Grafik	Lasse Norr
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2009:57 © Östergötlands länsmuseum

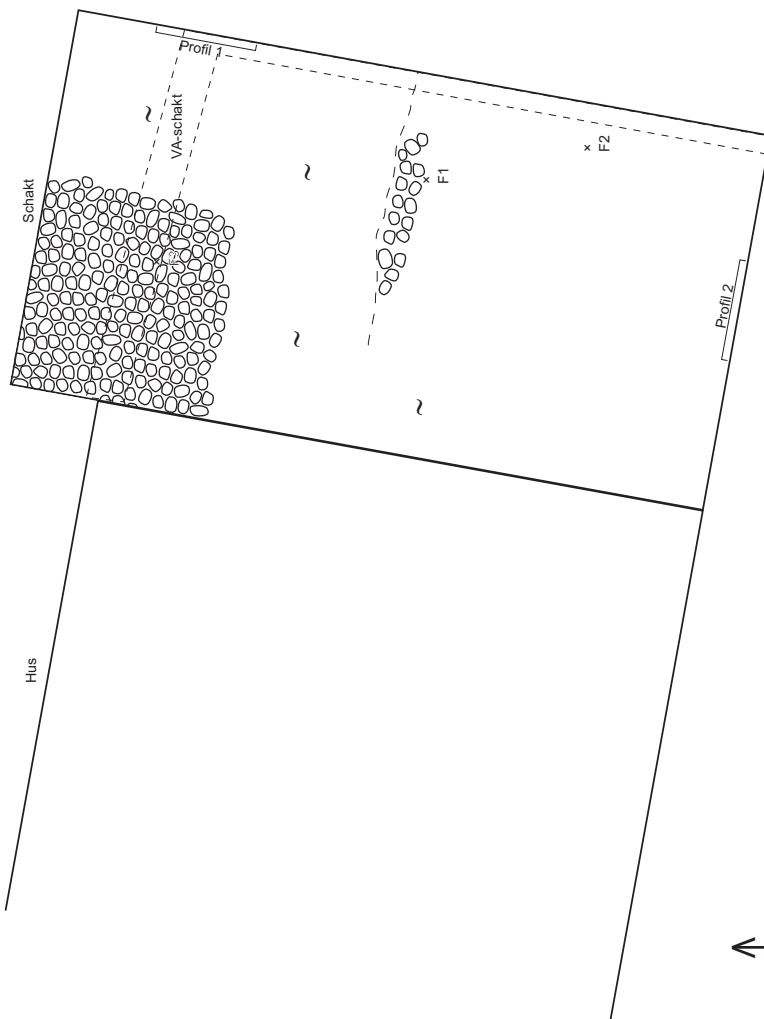
Dnr 237/97:2

- 1 Tonlager.
- 2 Mätjord/raseringsmassor.
- 3 Stenläggning i sand och grus.

- 1 Stenplattor.
- 2 Sättsand.
- 3 Fyllnadslager. Grus.
- 4 Sandlager.
- 5 Mätjord. Innehåller bl a buteljglas.
- 6 Raseringslager. Innehåller tegel och bruk.
- 7 Kulturlager. Innehåller kalksten och -bruk.
- 8 Sandlager. Innehåller sten, lera och skiffer.
- 9 Undergrund. Lera/grus.

kv Brödraklostret 4
Skänninge stad
Mjölby kommun, Ög
RAÅ 5

Plan- och profilritning
Skala 1:50 och 1:20
Dnr 237/97
1997-04-10 Marie Skoglund
Remritning Lasse Norr

Då ritningen är förminskad
är skalorna 1:75 resp 1:30

Östergötlands länsmuseum utförde i april 1997 en arkeologisk förundersökning inom kv Brödraklostret 4, Skänninge i Östergötland. Förundersökningen utfördes i samband med schaktningar för en tillbyggnad av befintligt hus. Den totala exploateringsytan uppgick till ca 25 m².

På ett djup av 0,40 m under mark framkom en stenläggning. Denna är tolkad som en äldre stensatt gårdsplan och kvarligger under den nya tillbyggnaden.

Längs med den södra långsidan av exploateringsytan grävdes ett djupare schakt för nedläggning av VA. Schaktet var ca 1m djupt. I schaktet framkom kulturlager och en stenmur. Muren utgör troligen en grundmur till en tidigare byggnad. Muren lämnades kvar i orört skick.